

Notat til ...

REPORTASJE

TEKST:
EGIL ULATEIG
FOTO: ARKIV

I tiden før 9. april 1940 hadde flere lands etterretningstjenester sine agenter på plass i Norge. Spionene trålet Norge på tvers og på langs for å finne svar på to viktige spørsmål:

Hvordan ville landet reagere på en utenlandsk invasjon, og hvor sterkt og krigsinntilt var Norges militærvesen? Englands Secret Service var like aktive som tyskernes Abwehr og russernes KGB.

Agentene søkte først og fremst pålitelige informanter innen eliten i politikk, forsvar og næringsliv.

Dokumentene Vi Menn har

gjennomgått, og undersøkelser i andre kilder, tyder på at kong Haakon selv kan ha vært en av disse informantene, med en helt spesiell kontakt til det britiske etterretningsorganet Secret Service.

Rykter om slike kontakter, som gikk allerede før krigen, forsterket seg under okkupasjonen. Og en spesiell undersøkelseskommisjon forsøkte å finne fram til grunnlaget for dem.

"Granskingskommisjonen av 1943" ble ledet av folkerettsseksperten, poeten og dramatikeren Herman Harris Aall. Kommisjonen var selvsagt sammensatt av NS-folk – med intellektuell kapasitet og en viss troverdighet utenfor partikretsene.

Sene slottsbesøk

Opgaven var å finne ut hva som skjedde under forspillet til 9. april. Kommisjonen arbeidet, etter det Vi Menns kilder forteller, grundig og uavhengig. Det trass i at undersøkelsene gikk i én retning, nemlig Englands innblanding i norske forhold. Flere stortingsrepresentanter avga forklaringer for kommisjonen. Aall var svært opptatt av kong Haakons rolle.

Et av de mest interessante vitnene, Ivar Nesset, ble avhørt to ganger, siste gang 12. juni 1944. Han var knekt på Slottet fra 1930 til kongefamilien forlot Oslo om morgenen 9. april 1940. Han innledet med å si at han så opp til kongehuset, men at respekten bleknet litt da han fikk se det han kalte "medaljens bakside." Historien Nesset fortalte var mildt sagt oppsiktsvekkende:

Vinteren 1940 ble engelskmannen Eric Smith mottatt på

Slottet av kong Haakon flere ganger. Aldri om dagen, men sent på kveld og en gang over midnatt. Det ble lagt merke til av vaktene på Slottet, for kong Haakon mottok aldri besøkende etter klokken 22, bortsett fra utenriksminister Halvdan Koht noen få ganger.

Smiths besøk ble særlig hyppige etter Altmark-affæren i februar 1940, da Norges nøytralitet hang i en tynn tråd på grunn av engelske krigsskips inntrengen i norsk territorialfarvann. Flere tyskere ble drept.

Secret Service-agent

Hadde engelskmennene sikret seg trumpkortet: spesialadgang til den norske kongen personlig?

For Eric Smith tilhørte sannsynligvis Secret Service. Flere av vaktene fant besøkene uheldige nettopp av denne grunn, fortalte Nesset.

Det var kjent at kong Haakon nærmest hatet Tyskland, og var rasende på sin slektning, svensk-kongen Gustav 5. Adolf fordi han leffet med Adolf Hitler. Kongen var nær knyttet til England gjennom sin familie, sin utdanning – og sin hustru, dronning Maud. De ansatte på Slottet fortalte at britiske flåtebesøk fikk en helt annen mottakelse av kongen enn andre lands mariner.

Eric Smith var åpenbart en gammel venn av dronningen. Han besøkte henne flere ganger på Appleton House, slottet hun fikk i gave av den engelske kongen. Han var også venn av hoff-frøken Ingeborg von Hanno, og hadde flere somre vært kongeparets gjest på Bygdøy kongsgård.

Smiths tilhørighet til de hemmelige tjenester var så åpenbar at til og med den britiske ambassadørens norske sjåfør hadde fortalt Nesset at Smith var medlem av Secret Service. Tidligere hadde han vært kaptein i Hæren, men han hadde trukket seg ut av aktiv tjeneste etter en gassforgiftning på vestfronten under Den første verdenskrig.

Skuddrama

Ikke underlig at Eric Smiths besøk på Slottet vinteren 1940 vakte oppsikt i den vesle kretsen av vakter og sjåfører. Han kom ofte i sportsbil, og kjørte inn bakveien. Under en av visittene forlot han Slottet ved 23-tiden og ble kjørt av den norske sjåføren i ambassadens bil til den britiske legasjonen på Drammensveien.

Da de kom til porten, smalt to skudd, som gjennomhullet to bildører uten å treffe de to i bilen. Selv om hendelsen ble kjent av

journalister, fikk utenriksdepartementet dysset den ned. Den norske sjåføren som Nesset trodde het Kristiansen og hadde vært fenrik i flyvåpenet, hadde liten lyst til å kjøre Smith etter dette.

Nesset var også kjent med at tyskerne visste om Smiths nattlige besøk. Antakelig ble han skygget av den tyske etterretningstjenesten. Hele Slottet var engelsk-inflisert, uttalte Nesset, som selv var NS-medlem. Han visste kanskje også at Aall betraktet England som en sjørøverstat.

Men Nessets opplysninger om at kong Haakon alltid favoriserte England, bekreftes også av andre som kjente kongen. Etter krigen bodde Nesset på Nesodden, hvor han var en respektert mann, og det er ingenting som tyder på at han bløffet overfor kommisjonen.

Fulgte kongefamilien

Eric Smith er en svært gåtefull person. Selv om folk trodde han var en slags attaché ved den britiske legasjon, figurerer han ikke, i hvert fall ikke under navnet Eric Smith, i noen liste over diplomater som Utenriksdepartementet lager hvert år.

Men at han hadde en høy posisjon, viser det faktum at han om morgenen 9. april fulgte med samme tog som kongefamilien til Hamar. Og i juni var han sammen med den britiske ambassadøren, Cecil Dormer, hos kong Haakon og kronprins Olav i Troms.

Også på andre måter opptrådte han som en etterretningssagent før krigen, blant annet ved å reise mye over hele Norge. Da ble det sagt at han representerte bilfirmaet Morris.

Slottsbesøkene foregikk etter at verdenskrigen var i gang, og i en vinter da Norge fulgte spent med i om – eller når – vi ville bli trukket inn i den.

De fleste ønsket å lande på engelsk side. Men i tilfelle tysk seier, ville det ikke være gunstig om det ble avslørt at den norske kongen ga opplysninger til de hemmelige tjenestene i England.

Aall-kommisjonen ble aldri ferdig med arbeidet sitt. Herman Harris Aall ble domt til 15 års fengsel for landssvik. Men vervet som kommisjonsleder ble ikke brukt mot ham i rettsaken.

Kommisjonens dokumenter, eller en del av dem, finnes i Riksarkivet. Navnet Eric Smith er blitt nevnt i flere bøker og artikler. Men hva han gjorde på Slottet disse vinterne i 1940 er det aldri blitt offisielt gjort rede for.

